

УДК 343.98: 343.344

Ю. П. Приходько

кандидат юридичних наук, доцент

*Навчально-науковий інститут № 2
Національної академії внутрішніх справ*

С. Г. Луценко

завідувач відділу

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

СУЧАСНІ ТЕХНІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ВИБУХІВ

В статті проведено аналіз можливостей техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних вибухів. Враховуючи специфіку даного виду злочинів було вивчено перелік технічних засобів, які використовуються при огляді місця події за фактом вибуху, а також ті, які використовуються при виявленні та знешкодженні вибухонебезпечних предметів.

Завдання криміналістики, як науки при розслідуванні злочинів полягає в розробці та застосуванні засобів, прийомів і методів виявлення та усунення обставин, що сприяють вчиненню злочинів. Також велике значення має розробка засобів, прийомів і методів, спрямованих на попередження, припинення злочинів, що готуються, перешкоджають скоєнню та полегшують виявлення винних у розслідуванні скоєних злочинів.

Вирішенню зазначених завдань сприяє техніко-криміналістичне забезпечення попередження та розслідування злочинів, в тому числі пов'язаних з кримінальними вибухами. Кримінальні вибухи вчиняються, як правило, з використанням вибухових пристроїв і вибухових речовин. Статистичні дані свідчать про зростання даної категорії злочинів. Якщо взяти у порівнянні за період 2007–2009 роки загальна кількість скоєних вибухів по Україні складає 118 з них 74 кримінального характеру, то протягом 2010–2012 років загальна кількість скоєних вибухів складає вже 192 з них кримінальних 97 [1, с. 220].

Враховуючи події останніх років, кількість кримінальних вибухів помітно збільшилась як в Україні, так і за кордоном — про це свідчать повідомлення засобів масової інформації.

Окремими питаннями щодо технічного забезпечення розслідування злочинів пов'язаних з використанням вибухових пристроїв, а також криміналістичного забезпечення розслідування вибухів займалися і займаються такі відомі вітчизняні та закордонні вчені, як: А. Ю. Аполлонова, І. І. Артамонова, М. І. Асташова, Л. В. Бертовський, С. І. Винокуров, В. П. Власов, Ю. М. Дільдін,

А. М. Єгоров, С. М. Колотушкин, М. В. Кобець, В. В. Мартинов, М. А. Михайлов, І. Д. Моторний, І. П. Пантелеев, В. М. Плєскачевський, А. С. Подшибякін, М. А. Погорєцький, В. В. Поліщук, В. А. Ручкін, та багато інших.

Однак, питання щодо висвітлення особливостей техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, ще не знайшло належного відбиття у науковій літературі. Новизна даного дослідження полягає у розгляді питання — використання науково-технічних засобів і методів забезпечення попередження і розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами.

Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами потребує використання певних наукових знань. При цьому зв'язки криміналістичних досліджень з існуючими науковими знаннями, що застосовуються для їх проведення, мають різнобічний характер. В одних випадках ці зв'язки безпосередні, якщо наукові положення використовуються для криміналістичних досліджень без відповідного доопрацювання або переопрацювання (наприклад, наукові положення про теорію і практику вибуху, властивості вибухових речовин і засобів вибуху, способи поводження з ними і характер протікання процесу вибуху). В інших випадках ці зв'язки опосередковані, коли наукові положення перетворюються і на їх основі розробляються спеціальні методи, прийоми та засоби виявлення, фіксації, вилучення, зберігання і дослідження матеріальних носіїв інформації про обставини вибуху та інші обставини, пов'язані з ним [2, с. 87–92].

Техніко-криміналістичні засоби — це пристрої, пристосування або матеріали, що використовуються для збирання й дослідження доказів, або створення умов, що перешкоджають вчиненню злочинів [3, с. 227].

Різні точки зору в криміналістиці існують не тільки щодо поняття техніко-криміналістичних засобів, але і їх класифікації.

П. Т. Скорченко пропонує класифікувати техніко-криміналістичні засоби на наступні групи: ті, що підвищують результативність слідчих дій; ті, що підвищують результативність діяльності слідчого; ті, що застосовуються для одержання пошукової інформації; ті, що застосовуються в лабораторних дослідженнях; ті, що застосовуються в профілактиці злочинів; ті, що застосовуються при проведенні оперативно-розшукових заходів [4, с. 7–10].

Одним з основних положень криміналістики є правило, відповідно до якого організація й тактика огляду місця події визначається слідчою ситуацією, яка склалася на даному етапі розслідування.

Але незалежно від виду вихідної «експертної» ситуації, суб'єкти огляду місця події повинні мати у своєму розпорядженні засоби польової криміналістики загального призначення, тобто ті, які використовуються для виявлення й фіксації слідів і при огляді місця подій, пов'язаних в тому числі з кримінальними вибухами. До них відносяться: засоби фото й відеозапису, за допомогою яких фіксується загальна обстановка на місці події, окремі об'єкти й сліди; вимірювальні інструменти й пристосування; засоби обчис-

лювальної техніки, що дозволяють проводити первинні розрахунки на місці події, мікрокалькулятори, спеціальні комп'ютерні програми і т. ін.;

Значний перелік технічних засобів, які можуть бути використані для забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами надає підставу розглянути його через класифікуючі ознаки.

У спеціальній літературі існує класифікація спеціального обладнання, яка заснована на її групуванні за ознаками основних видів виконання спеціальних вибухотехнічних робіт. При цьому виділяється окреме спеціальне обладнання, яке за функціональними можливостями призначено для виконання декількох операцій у різних видах виконання спеціальних вибухотехнічних робіт.

За ознаками умов використання спеціального обладнання, воно поділяється на стаціонарне та польове: стаціонарне — спеціальне обладнання використовується в пунктах постійної дислокації та на постійно визначених нормативними документами підривних майданчиках; польове — спеціальне обладнання використовується при виїздах для ліквідації інцидентів, пов'язаних з вибуховими матеріалами.

При використанні спеціального обладнання основна увага повинна приділятися можливостям представлених зразків, їх надійності та функціональному призначенню. Кожний зразок обладнання не може задовольнити усім функціональним можливостям проведення повного обсягу вибухотехнічних робіт і повинен розглядатися у сукупності з іншими.

За ознаками функціонального призначення спеціальне обладнання поділяється на: індивідуальні засоби захисту; колективні засоби захисту та транспортування вибухових пристроїв; засоби для виявлення та ідентифікації вибухових пристроїв і речовин; засоби для контактної та дистанційної роботи з вибуховими пристроями; спеціальні пересувні вибухотехнічні лабораторії.

У прикладному значенні науково-технічні засоби, які застосовуються під час попередження і розслідування кримінальних вибухів, доцільно класифікувати за походженням, загальним призначенням і конструктивними особливостями, а також за функціональним призначенням.

Спеціально розроблені науково-технічні засоби — це різні типи науково-технічного обладнання, приладів та інструментів, які пройшли сертифікацію, рекомендовані для практичного застосування і прийняті на оснащення у вибухотехнічні підрозділи правоохоронних органів [2, с. 87–92].

При дослідженні місць кримінальних вибухів в основному застосовуються так звані засоби «польової криміналістики» — техніко-криміналістичні засоби й методи роботи з доказами, які використовуються або можуть бути використані не в кабінеті слідчого або в лабораторіях експерта, а безпосередньо в «польових умовах» — на місці події при огляді або при проведенні на цьому місці інших слідчих дій або дослідницьких експертних операцій [5, с. 37].

На нашу думку, за функціональним призначенням техніко-криміналістичні засоби і методи дослідження кримінальних вибухів можна класифі-

кувати на такі групи: техніко-криміналістичні засоби і методи пошуку (виявлення) вибухового пристрою та слідів його застосування; техніко-криміналістичні засоби і методи фіксації та вилучення слідової інформації з місця кримінального вибуху; техніко-криміналістичні засоби дослідження вибухонебезпечних об'єктів; техніко-криміналістичні засоби і методи запобігання кримінальних вибухів.

Основним завданням при огляді місця події, коли у наявності є інформація про знаходження на певному об'єкті вибухового пристрою або предметів, подібних з ним, є їхній пошук. Тому, науково-технічні засоби і методи для виявлення вибухонебезпечних об'єктів, їх розробка (або пристосування вже існуючих) значною мірою залежить від властивостей та особливостей вибухонебезпечних об'єктів, що є предметами пошуку експертів-криміналістів [6, с. 91].

В кожному випадку перед здійсненням пошуку вибухового пристрою, безпосередньо фахівцем в галузі вибухотехніки, необхідно попередньо застосовувати службово-пошукову собаку, натренованого на виявлення вибухових речовин. Якщо реакція службово-пошукової собаки була позитивною, тобто виявлений вибухонебезпечний предмет, подібний з вибуховим пристроєм, необхідно використовувати комплекти дистанційних маніпуляторів і робототехнічних комплексів, обладнаних відеокамерами для дистанційного зовнішнього огляду.

Після обстеження місця події з використанням службово-пошукової собаки, що не дав результатів, до пошуку вибухового пристрою, приступає фахівець вибухотехнік. При цьому, він використовує ряд технічних засобів і методів, що дозволяють виявити вибуховий пристрій. До них відносяться криміналістичні й армійські металошукачі різних типів, газоаналізатори (детектори), що реагують на молекули вибухових речовин у повітрі, наприклад, газовий хроматограф «Кристал-2000», який використовується для експрес-аналізу різних речовин, виявлених на місці події, та портативний газоаналізатора, наприклад «МО-2», що використовується для виявлення парів вибухових речовин. Використовуються стетоскопи й віброфони, призначені для виявлення годинникового механізму вибухового пристрою [7, с. 214].

Якщо, є достатні підозри про наявність у конструкції вибухового пристрою елемента уповільнення, не можна здійснювати детальний огляд, фотографування, відеозапис до повного знешкодження або знищення шляхом підризу. Якщо таких підозр немає, вибухотехнік приступає до дистанційного обстеження виявленого об'єкта. Зокрема, при цьому рекомендується застосовувати портативне рентгенівське устаткування.

Визнання можливості механічних переміщень вибухового пристрою здійснюється зокрема при наявності вибухозахисного контейнера, якими оснащені спеціальні вибухотехнічні лабораторії й спеціалісти-вибухотехніки. Так, наприклад, вибухозахисні контейнери типу «ЕТЦ» виготовляються чотирьох видів і розраховані на безпечне перевезення вибухових пристроїв із

вибуховими речовинами у тротиловому еквіваленті, відповідно: ЕТЦ-1 до 10 г.; ЕТЦ-2 — до 400 г., ЕТЦ-3 — до 850 г., ЕТЦ-4 — до 5 кг. Крім того, випускається контейнер типу «Плутон-1», що дозволяє здійснювати перевезення до 400 г тротилу. [8, с. 140–142].

Для виявлення дрібних металевих фрагментів підірваного вибухового пристрою може використовуватися металошукач «Корунд». Саме для таких цілей можна застосовувати спеціальний комплект для виявлення й вилучення осколків «Хрест», до складу якого входять: підйомник для пошуку осколків в ущелинах, водоймах, колодязях до 10 метрів глибиною, щуп для виявлення осколків у вузькому лабіринтовому просторі, граблі для роботи в траві, калюжі, бруді й т. п., магнітна кисть для дослідження ґрунту, сміття, снігу і т.д. [4, с. 54].

З метою виявлення осколків у важкодоступних місцях можуть використовуватися металеві щупи, рентгенівські апарати «Інспектор», «Особняк-4». Останні можуть застосовуватися й для дослідження внутрішнього устрою предметів, що викликають підозру на їхню приналежність до вибухового пристрою. Крім того, для визначення центру вибуху рекомендується використовувати спеціальні засоби візування польоту окремих елементів вибухового пристрою («откос», мотузка й т. п.) Для вилучення фрагментів вибухового пристрою й предметів навколишнього оточення, необхідно мати столярні й слюсарні інструменти [9, с. 93–96].

На наш погляд, назріла необхідність створення й впровадження в практику уніфікованого спеціалізованого комплексу для роботи зі слідами вибуху на місці події. Очевидно, що різноманіття завдань, які доводиться вирішувати учасникам огляду вибухового пристрою або місця вибуху не дозволяє зробити такий комплект компактним. Тому, з метою технологізації розслідування даної категорії злочинів створюються пересувні вибухотехнічні лабораторії.

Засоби і методи криміналістичної фіксації доказової інформації (відповідно до різних способів такої фіксації — вербальної (словесної), графічної, предметної, наочно-образної).

Вербальна (словесна) фіксація є найпоширенішою і здійснюється шляхом складання протоколів окремих слідчих дій і звукозапису із застосуванням технічних засобів, наявних у слідчій валізі, а також органолептичних засобів.

Різні прилади, апарати, інструменти та матеріали використовуються і для доволі поширеної у криміналістичному дослідженні вибухонебезпечних об'єктів графічної форми фіксації, за якої шляхом складання планів, схем, креслень, малюнків тощо можна відобразити ті чи інші властивості, сторони та якості об'єкта [10, с. 35–38].

Зважаючи на те, що вибухові речовини змінюють свої властивості під дією кисню (що відбувається на їх збереженні (консервації), а у подальшому — і на результати їх дослідження та транспортуванні), важливе значення має застосування фото- та відеозаписувальної апаратури, за допомогою якої

фіксуються образ об'єкта, його ознаки і властивості, недоступні для безпосереднього сприйняття. Ця форма фіксації доказової інформації, дозволяє наочно відтворити місце події для подальшого його аналізу суб'єктами судового розгляду і забезпечує високу точність та об'єктивність відтворення місця злочину.

Усі технічні засоби такого призначення поділяються на: засоби, які використовуються для аналізу окремих складових досліджуваного об'єкта; засоби, які полегшують порівняльне дослідження об'єктів; засоби, які полегшують оцінку даних, одержаних під час дослідження [11, с. 215].

Різноманіття технічних засобів, що застосовуються для дослідження вибухонебезпечних об'єктів, зумовлюється різноманіттям конструкцій вибухових пристроїв та матеріалів, з яких вони виготовлені. Так, хімічний склад вибухової речовини, якою було споряджено вибуховий пристрій, досліджується за допомогою газового аналізатора (наприклад, прилад типу «EGIS», США). Для складних і точних досліджень вибухових речовин та їх слідів у лабораторних умовах можуть застосовуватися газові хроматографи, рентгенофлуоресцентні аналізатори тощо.

До технічних засобів, які полегшують проведення порівняльного дослідження вибухонебезпечних об'єктів, дозволяють наочно і швидко порівняти їх за якісними і кількісними характеристиками, належать мікроскопи, лупи, освітлювальні прилади тощо.

Оцінка даних, отриманих під час дослідження вибухонебезпечних об'єктів, проводиться з використанням комп'ютерної техніки зі спеціальним програмним забезпеченням, що дозволяє автоматизувати процес дослідження.

Залежно від характеру профілактичних адміністративних заходів із цією метою можуть застосовуватися ті самі прилади, інструменти, пристрої, що і для виявлення, огляду, фіксації, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів.

Так, для проведення огляду і спеціального контролю на режимних об'єктах застосовуються стаціонарні та інші засоби металовиявлення, детектори парів вибухових речовин тощо (наприклад, в аеропортах проводиться контроль багажу із застосуванням рентгенотелевізійної техніки; аналогічна апаратура використовується для виявлення вибухових пристроїв і засобів, що імітують їх, у поштовій кореспонденції, посылках тощо).

Перевірка важкодоступних місць в автомобілях, будівельних конструкціях, каналах вентиляції здійснюється із застосуванням оглядових дзеркал та ендоскопів (набір МК-1, МК-2 (Німеччина), набір спеціального інструменту PIRO-1 (Англія), набір спеціального інструменту PIRO-2М (Польща, Україна).

Для блокування радіосигналу радіоприймачів, яким можуть бути укомплектовані підривачі саморобних вибухових пристроїв використовуються генератори перешкод типу «Персей», «Завада», «Форт». Високотужний частотний генератор перешкод «Камиш-М4» дозволяє запобігти вибуху відповідних пристроїв, керованих радіоканалом.

У випадку застосування на автотранспортних засобах мін-пасток з магнітним кріпленням типу «МПМ», «СПМ» доцільно використовувати систему «Талос» (Великобританія), що має високу стійкість до завад і перемінних магнітних полів [12, с. 87–92].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що ефективність застосування зазначених засобів залежить від багатьох чинників, у тому числі наявності їх у достатній кількості, уміння використання, своєчасності технічного обслуговування, ремонту і т. ін.

Наведений в статті перелік науково-технічних засобів і методів, які використовуються для попередження та розслідування кримінальних вибухів, має важливе значення для створення нових й удосконалення вже існуючих технічних засобів. Також дана інформація необхідна для підготовки навчально-практичної літератури щодо застосування засобів і методів криміналістичної техніки такої спрямованості.

Створення ефективних засобів та методів виявлення, вилучення, дослідження та знешкодження вибухонебезпечних об'єктів, дозволить підвищити рівень матеріально-технічного забезпечення вибухотехнічних підрозділів сучасними науково-технічними засобами (комплексами). Тому ці питання необхідно вирішувати, як в середині держави так і на міжнародному рівні. Так, як боротьба з кримінальними вибухами та умовами які сприяють їх вчиненню не може замикатись в межах однієї держави, то на наше глибоке переконання необхідний постійний обмін досвідом відповідних фахівців різних держав і взаємодопомога щодо технічного оснащення підрозділів, які розслідують даного виду злочини та запобігають вчиненню кримінальних вибухів.

Перелік посилань

1. *Полицук В.В.* Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук / НАВС. Київ, 2013. 229 с.
2. *Кобець М. В.* Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів // Криміналістичний вісник / ДНДЕКЦ, КНУВС. Київ, 2010. №1 (13). С. 87–92.
3. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия. Москва, 1997. 227 с.
4. *Скорченко П. Т.* Криминалистика // Техничко-криминалистическое обеспечение расследования пре ступлений: учеб. пособ. Москва, 1999. 272 с.
5. *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва, 1988. 304 с.
6. *Дулов А.В. Грамович Г. И., Лалин А. В.* Криминалистика: учеб. пособ. Минск, 1998. 415 с.
7. *Топорков А. А.* Собирание и исследование объектов взрывотехники // Записки криминалистов. Москва, 2001. 214 с.
8. *Моторный И. Д.* Криминалистическая взрывотехника: новое учение в криминалистике. Москва, 2000. 335 с.
9. *Агинский В. Н., Дильдин Ю. М., Колмаков А. И., Тетерев С. И.* Выездной комплект средств для экспрессанализа взрывчатых веществ // Экспертная практика. Москва, 1981. № 18.

10. Пащенко В. І., Ткаченко Є. М., Грущенко С. А., Кобець М. В. Огляд місць подій за фактами вибухів: довід.- метод. посіб. / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2004. 69 с.
11. Топорков А. А. Собрание и исследование объектов взрывотехники // Записки криминалистов. Москва, 1994. Вып. 4. С. 213–220.
12. Кобець М. В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів // Криміналістичний вісник / ДНДЕКЦ, КНУВС. Київ, 2010. №1 (13). С. 87–92.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОТНОСИТЕЛЬНО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАССЛЕДОВАНИЯ КРИМИНАЛЬНЫХ ВЗРЫВОВ

**Ю. П. Приходько
С. Г. Луценко**

В статье проведен анализ возможностей технико-криминалистического обеспечения расследования криминальных взрывов. Учитывая специфику данного вида преступлений, было изучено переченъ технических средств, используемых при осмотре места происшествия по факту взрыва, а также тех, которые используются при обнаружении и обезвреживании взрывоопасных предметов. Также в статье дается определение технико-криминалистического средства, обще-криминалистическая классификация технико-криминалистических средств. При описании технико-криминалистических средств в отдельную категорию вынесено специальное оборудование, которое используется при расследовании криминальных взрывов, с описанием возможностей его применения. Данная статья может быть полезной как для практических работников, так и для ученых. Сделанный в статье анализ, побуждает к совершенствованию существующих технических средств и разработки новых, с учетом использования их при расследовании криминальных взрывов.

MODERN TECHNICAL POSSIBILITIES TO ENSURE CRIME EXPLOSIONS INVESTIGATION

**Yu. Prykhodko
S. Lutsenko**

The article deals with the possibilities of technical-criminalistic maintenance of investigation of criminal explosions. Taking into account the specific of such kind of crimes, the list of technical means was studied during the inspection of the site of occurrence on the fact of explosion and those technical means which are used during the detection and defusing of highly explosive objects. In the article is given the definition of technical-criminalistic means and generally criminalistic classification of technical-criminalistic means as well. At the description of technical-criminalistic means, the special equipment, which is used under the investigations of criminal explosions, is listed in the separate category with the description of its applicable possibilities. This article both can be useful for the experts and for the scientists. The analysis made in the article motivates the study and improvement of existent technical means and the development of the new ones with the account of their usage at the investigations of the criminal explosions.